

İKLİM

2 Aralık 2017

CİNLER VE PERİLER BİZİ KURTARACAK

Bir buçuk derece. Bu sayı, birbuçuk kolektifine adını veren sayı olmanın ötesinde, bir politik-felsefi eşiktir. Altında kalmak, radikal bir sistem dönüşümünü zorunlu kılar. Üstüne çıkmak, zenginler için yönetilen bir geri çekilme, çoğunluk için felaket demektir. Bu çerçeve, toplantının tamamını kuşatır.

"Bu işin tek çözümü negatif emisyonudur diyor. Düşünsenize – cinler ve periler bizi kurtaracak demekten herhangi bir farkı yok bunun."

Teknolojik çözüm vaatleri, gerçekte 4-5 derecelik ısınmaya giden yolun parçasıdır. Negatif emisyon teknolojisi, yeşil büyüme, karbon yakalama – hepsi aynı modernist mantığın devamıdır: sorun yaratan sistemin kendisini sorgulamadan, onun araçlarıyla çözüm aramak. Ama iklim meselesi, çevreyi koruma meselesinin çok ötesindedir. Endüstriyel sistemin başımıza sardığı bütün işlerle ilgilenmek demektir – ve bunu siyasi mücadele yapmadan, örgüt olmadan yapmak mümkün değildir.

Yeşil siyaset, bir seçenek değil, bir zorunluluktur. Salt çevrecilikten ya da geleneksel sol politikadan farklıdır – ekolojik gereklilik, toplumsal adalet, demokratik katılım ve sistem düzeyinde dönüşümü birlikte düşünmeyi talep eder. Bütünlüklü bir bakış açısı olmadan bu konuların hiçbirisiyle başa çıkmak mümkün değildir.

Ama nereden geldiğiniz, nerede olduğunuz da önemlidir. Farklı entelektüel soyağaçları, farklı ekolojiler üretir. Anglo-Sakson ekokritisizmi, Avrupa Yeşil hareketleri, 2000 sonrası politik ekoloji geleneği, Türkiye'nin kendine özgü bağlamı – nükleer karşıtı hareket, Gezi, özgül yerel mücadeleler – hepsi farklı kaynaklardan beslenir. Evrensel bir çevrecilik yoktur. John Muir geleneği ile Ivan Illich geleneği arasında, Rudolf Bahro'nun Alman Yeşilleri ile Türkiye'nin 1990'lar çevreciliği arasında derin farklar vardır. Bu farkları tanımak, gerçek diyalogun önkoşuludur – doğru/yanlış meselesi değil, düşüncenin nerede, ne zaman ve kiminle şekillendiğinin meselesi.

YAVAŞ YAVAŞ KAZANMAK

İklim aktivizminin içinden gelen bir ses, acı bir gerçekle yüzleştirir: iklim meselesinde yavaş yavaş kazanmak, kaybetmekle eş değerdir. Kopenhag'daki COP zirvesinde yaşanan hayal kırıklığı – devasa polis gücü, dramatik yürüyüş, sonunda çöken müzakere masası – naif umuttan stratejik gerçekçiliğe geçişin kırılma noktasıdır.

"Stratejide bir kayma yaşanır: Tüketim odaklı yaklaşımlardan, fosil yakıtları yerin altında tutma mücadelesine. Talep tarafından arz tarafına. Bireysel tercihlerden, altyapı bozma eylemlerine. Sivil itaatsizlik, yeni dilin adıdır."

İstanbul'da 136 ülkeden 600 iklim aktivistini bir hafta boyunca eğiten Global Power Shift deneyimi, hareket inşa etmenin nasıl görüldüğüne dair bir örnek sunar. Ardından 80'den fazla ülkeye örgütçüler ve fonlama yayılır. Kömür madeni blokajları, petrol altyapısı kesintileri – arzı kesmek, talebi yönetmekten daha doğrudan bir müdahaledir. Çevre adaleti haritalama projeleri, hangi toplulukların ekonomik büyümenin ekolojik yükünü taşıdığını, kaynakların kime ait olduğunu, kimin kâr edip kimin acı çektiğini görünür kılar. Politik ekoloji çalışma grupları, küresel çevre adaleti atlasları – bunlar, yerel direniş küresel örüntülerle bağlayan araçlardır.

Ama bir gerilim vardır: Bu uluslararası ağlar ile Türkiye'nin kendi coğrafyasında süren 40-50 yerel direniş – barajlara, hidroelektrik projelerine, madencilik operasyonlarına karşı köy düzeyinde mücadeleler – arasında nasıl bir bağ kurulabilir? Entelektüel çevreler ile köy direnişleri büyük ölçüde birbirinden kopuktur. Bergama'da madencilik, Artvin'de HES'lere, Yatağan'da kömür genişlemesine, Lagina tapınağı yakınlarına planlanan santrallere karşı

mücadeleler, kendi başlarına sürer. Bağlanma anları — Akkuyu nükleer karşıtlığı, Bergama gibi — kısa ve nadir olur.

Neden bu kadar parçalı? Örgütlü direniş nasıl birbirine bağlanabilir? Entelektüel ve sanatsal üretim, köy düzeyindeki mücadeleyi ele geçirmeden ya da yanlış temsil etmeden ona nasıl yaklaşabilir? Salt karşıtlığın — sürekli "hayır" demenin — ötesine geçip, alternatif çerçeveler üretmek zorunludur. Yeşil siyaset, tam da bu olumlu politik vizyonu geliştirme kapasitesiyle salt yeşil aktivizmden ayrılır.

BÖYLE BİR YARATIK OLACAKSA

En karanlık ses, en kışkırtıcı olandır. İnsan türünün yıkıcılığına dair derin bir antropolojik karamsarlık taşıyor: Eğer insanlık böyle bir yaratık olacaksa, yok olmasının çok iyi olacağını düşünenlerdendir.

"Dünya nüfusunun önemli bir bölümüne gerek yok aslında. Yedi milyar kişinin üç buçuk dört milyarı yarın sabah yok olsa, hiçbirimizin hayatında bir şey değişmeyecek."

Bu, nefret değil, çağdaş kapitalizmin mantığının açık sözlü bir okumasıdır. Bugünkü durumu yaratan, insan toplumu değil mi? Elit güç yoğunlaşması eşi görülmemiş düzeydedir. Altıncı Büyük Yok Oluş zaten başlamıştır — insan medeniyetinin kaçınılmaz sonucu olarak. Doğaya bir şey olmaz aslında — yok ettiğimiz, bir canlı türünün yaşama koşullarıdır. "Uzay Gemisi Dünya" nosyonu yetersizdir; sorun bireysel davranış değil, medeniyetin yapısıdır. İnsanın doğayla kurduğu ilişki egosantriktir — kendisini doğadan ayırır, kültürünü doğadan ayırır, bugüne kadar.

Ama bu karamsarlık felce yol açmaz. Tam tersine: Yok oluşu hızlandırabilecek her şeye karşı çalışmaya hazır olmak, umuttan değil etik zorunluluktan doğar. Başarı garantisi olmadan devam etmek — çünkü devam etmek gerekir. Bu, 1980 öncesi sol entelektüel kuşağının taşıdığı bir birikimdir: darbe sonrası yenilgi deneyimi, Alman Yeşil hareketiyle bağlantılar, feministlerle, çevrecilerle, sosyalistlerle ayrı ayrı ve birlikte yürüyen mücadele hatları.

Belgesel çalışması, tanıklığın ve eleştirel angajmanın bir biçimidir. Estetik ve poetik iletişim modları, analitik olanlarla yan yana durur. Çevreci kampanyalara katılmış ama kendini çevre uzmanı olarak konumlandırmamış bu ses, hareketin dışından bakmanın özgürlüğünü taşır.

Thoreau'nun Walden deneyi, uygun ölçeğin pratiği olarak hatırlanır. Roma Kulübü raporları, Elizabeth Colbert'in Altıncı Yok Oluş'u, Harari'nin insan türü okuması — hepsi aynı noktaya yakınsar: teknolojik ütopyacılık da naif çevrecilik de yeterli değildir.

TOPRAK YOKSA KÜLTÜR YOK

Bir mimar-küratör, terminolojinin kendisini sorgulayarak başlar. "Doğa" kelimesi, tamamen bizim müdürümüz olan bir kavramdır. Fernando Pessoa'nın formülasyonu keskindir: "Doğa, kafamızın hastalığıdır." İnsan ile doğa ayrımı, sorunun kendisidir — çözümün değil.

"Kaide demek, Türkçe'de çok güzel oturan bir kelime. Kaide demek aynı zamanda taban da demek ama kural da demek. Kuralı da şöyle tanımladık: Toprak yoksa tarım yok, tarım yoksa şehir yok, şehir yoksa kültür yok."

Kaide projesi — Taksim'e, Gezi Parkı yakınına yerleştirilen 50x150x50 cm toprak modülleri — çiftçileri, şairleri, koleksiyoncuları, müzisyenleri toprakla üretmeye davet eder. Kentsel tarım hakkındaki varsayımları sarsar. Toprak, bir hammadde değil, bir ilişki biçimidir. Ortaya hem özne hem nesne olarak insanı koymak — ama bir dakikalığına bile olsa, her şeyin merkezinde olmadığını düşündürmek.

Aşı sergisi, Fırat ve Dicle üzerindeki barajları inceler — aşılama metaforunu ekolojik ve politik dönüşümü bağlamak için kullanır. "Bize nehrin üstüne duvar yapma hakkını kim veriyor?" sorusu, teknik bir soru değil, ontolojik bir sorudur. Hepbahar projesi ise tohum dormansını araştırır — seralarda yapay ışık spektrumuyla zorla üretimin, doğal döngülere müdahalenin sınırlarını sorgular. Teknoloji bizim için çok caziptir: bir şeyi değiştirebiliyoruz, doğanın karşısına güzel baraj koyabiliyoruz — "Vay be, ne yaptım?" Ama bu büyülenme, tahakkümün bir biçimidir.

Paris'te Kayapo yerli liderleriyle karşılaşma, düşünmeyi temelden dönüştürür. Doğa Tarihi Müzesi'nde yerli liderin tepkisi: "Burada sadece ölümler var. Bizim geldiğimiz yerde doğa canlıdır, ilişkiseldir, katılımcıdır." Onlarla birlikte yaşıyoruz, onlarla biriz ve bütünlük — o bütünlük çarpar insanı. Ne kadar yalan bir şey yaptığımızı bir kere daha görürüz orada. Batı bilgi sistemi, yaşayan ilişkileri ölü koleksiyonlara dönüştürme üzerine kurulmuştur. Bu epistemolojik şiddet, ekolojik krizin tam kalbindedir.

MÜZELER VE ÖLÜ BİLGİ

Müzelerin muazzam bir imkanı vardır — 7'den 70'e herkes onları güvenilir bilgi deposu olarak görür. Ama mevcut müze pratiği, ekolojik bilinci üretmekten çok, onu bastırır. Türkiye'de doğa tarihi müzesi yoktur — temel bir kurumsal boşluk. Var olan müzeler "butik" gibidir, gerçek kurumlar değil.

"Boğazım düğümlenmeden, düşüp bayılma sendeleme aşamalarından geçmeden müzede dolaşmıyorum. Dolaşmıyorum zaten orada. Çünkü sadece ölümler var."

Ekokritik müzecilik, yalnızca doğa tarihi müzelerinin değil, tüm müzelerin yeniden düşünülmesini önerir. Müze, çevre hakkında içerik sunan bir yer olmaktan çıkıp, bilgi ve bilinç üretme biçimini temelden sorgulayan bir kurum olabilir. Ekolojik demokrasi modelleri — müşterek yönetim, hiyerarşisiz karar alma, yerel otonomi — müze pratiğine uyarlanabilir.

Bruno Latour'un etkisi, Dominique Bourg ve Kerry Whiteside'in ekolojik demokrasi çerçevesi, katılımcı ve ortak-yaratıcı müze pratikleri — hepsi, bilgi üretimini akademik çıkarmacılıktan topluluk merkezli bir pratiğe kaydırma çabasının parçasıdır. Nevada Sanat Müzesi'nin 2009'daki Sanat + Çevre Merkezi girişimi gibi uluslararası örnekler, ekolojik müze pratisyenlerinin uluslararası ağları — bunlar Türkiye'de henüz karşılığı olmayan ama olması gereken yapılardır.

Anthroposen kavramı da tartışılır — insan hakimiyetinin tanımladığı jeolojik çağ. Eleştirisi açıktır: Hangi insanlar? Hangi anthropos? Sahte bir evrensellik taşır, güç farklılıklarını gizler, yerli alternatifleri silebilir. Ama aynı zamanda mevcut krizi adlandırmak da zorunludur. Müze sergileri giderek Anthroposen'i ele alır — nasıl ve bunu sorumlu biçimde yapıp yapamayacakları, açık bir sorudur.

DİLİN SINIRI, DÜŞÜNCENİN SINIRI

Toplantının en derin gerilimlerinden biri, dil meselesidir. Çevreyi ve ekolojii tartışmak için kullandığımız kelimeler — "doğa," "çevre," "koruma," "muhafaza" — sorunlu varsayımlar taşır. "Doğa," insandan ayrı bir şeyi imler; "doğa yoktur, ağaç vardır, koyun vardır" diyen bakış, bu soyutlamayı reddeder. "Çevre," dünyayı insanın etrafına sardığı bir şeye dönüştürür. Bilimsel terminoloji, uzmanla halk arasında mesafe yaratır. Müze dili — anthroposen, koruma, muhafaza — hepsi sorunlu varsayımlar taşır.

Çifte görev vardır burada: miras kalmış terminolojinin eleştirisi ve belirli yerlere, ilişkilere kök salmış yeni sözcüklerin yaratılması. Romantik ilkelcilik olarak değil, epistemolojik zorunluluk olarak. İlk doğa ile yapay doğa ayrımı çöker — tüm çağdaş doğa, iklim değişikliği, kirlilik, insan tasarımı tarafından aracılanmıştır. Ama insanlar da doğanın parçasıdır; müdahalelerimiz tahakküm yerine ilişkisel olabilir. Aşılama — grafting — şiddetsiz teknolojik müdahalenin metaforu olarak, baraj ve madencilik ve çıkarmacılıkla tezat oluşturur.

"Dersimli Alevilerin toprağa, dağa, suya Hızır üzerinden kurdukları ilişki, "koruma" diliyle yakalanmaz — ama sofistike bir ekolojik bilgi kodlar. Seküler çevreciliğin bastırıldığı kutsal boyut, tam da burada açığa çıkar."

Monoteist dinlerin yere ilişkimizi nasıl değiştirdiği tartışılır: Pan ölür, kutsal doğa metalaşır, insan kullanımına açılır. Ama naif bir dine dönüş de yoktur burada. Yeni/eski pratikler aracılığıyla kutsal ilişkiselliği yeniden keşfetmek — hesaplamayı aşan bir saygı, bakım, hürmet boyutu gereklidir. Çevre etiği salt hesaplamaya, kaynak yönetimine indirgenmediğinde, tam da korunması gereken ilişkiyi yok eder.

Gamo çiftçilerinin ilkesi hatırlanır: İhtiyacın kadarını al, fazlasını asla alma. Dogon halkının Gaia bilinci – Dünya'yla canlı, ilişkisel bir varlık olarak doğrudan iletişim. Bunlar, metaforik değil, ontolojik iddialardır. Michel Serres'in düşüncesi, bu ilişkiselliğe felsefi bir çerçeveye sunar.

Çocukların zamansal deneyimi de bu tartışmaya bağlanır. Bizim kendimizin ön ayak olduğu bir şekilde dünyaya gelmiş olan varlıklar, evimizin içindeki varlıklar, sözüm ona bizim eğittiğimiz varlıklar – başka bir zaman yaşıyorlar. Yetişkinlerin doğrusal zamanından farklı, bedensel, ilişkisel, şimdide kök salmış bir zamansallık. İklim krizi, zamansallık rejimlerinin de bozulmasıdır. Yeni varoluş biçimleri, yeni zamansal oluş biçimlerini de içerir.

DOSTLUK BİR ALTYAPIDIR

Toplantının belki de en beklenmedik çıktısı, dostluğun politik bir form olarak yeniden keşfedilmesidir. Ivan Illich'in "philia" kavramı – ötekine duyulan sevgi/dostluk, insan-olmayan ötekilere uzanan bir ilişkisellik – tartışmanın merkezine oturur.

"Biz bu meseleyi o kadar mekanikleştirdik, bilimsel, mekanik, akademik ve hatta profesyonel bir noktaya götürdük ki... Şeyden koştuk gibi geliyor bana."

Profesyonelleşme, Türkiye'deki iklim ve çevre hareketini mekanize etmiştir. Başlangıçtaki organik ilişkiler – dostluğa ve ortak bağlılığa dayanan, kendiliğinden yaratıcılık üreten ilişkiler – sempozyum formatına, fon döngülerine, kariyer inşasına dönüşmüştür. 2009-2013 dönemi, kişisel ilişkilere, kendiliğinden yaratıcılığa, gerçek dostluğa dayanan önemli kampanyalar üretti. Ama ardından gelen kurumsallaşma, yaratıcı üretken kapasiteyi yitirdi; hareket savunma pozisyonuna çekildi. Gezi anı, organik doğuşun örneğiydi – sonrasındaki profesyonelleşme, bir kayıp.

Sanatçılar ve yazarlar da bu kopuktan paylarına düşeni alır. Dayanışma bildirimleri imzalamaya isteklidirler ama özsel çalışma yapmaya değil. Yapısal nedenler vardır: kurumsal baskılar, piyasa mantığı, profesyonelleşme. Oysa edebiyat ve sanat, salt iletişim aracı değil, epistemolojik kaynak olabilir. Estetik deneyim, miras kalmış düşünme ve algılama biçimlerini bozabilir. Alman Yeşil hareketi, Romantik sanat geleneğinden derin biçimde beslenmiştir – bu bağlantı hâlâ anlamlıdır.

Ama bozulan sevgiden de söz etmek gerekir. Birbirine çok benzeyen, çok iyi anlaşıldığına duyduğumuz aşırı sevgi – milliyetçilik, dini cemaatçilik, aile dışlayıcılığı – öteki üretir. Gerçek philia ise farklılığa duyulan sevgidir: ötekiyle karşılaşmada dönüşme kapasitesi, sınırlar ötesi dostluk.

Yedikule Bostanları'nın korunma mücadelesi, "tanışıklık" üzerinden başarı bulur – resmi üyelik değil, yüz yüze tanıma. Profesyonel/kurumsal mantık kırılabilir, dostluk temelli ağlar daha dayanıklıdır. Hardt ve Negri'nin düşüncesi, Illich'in philia kavramı, İncil'deki İyi Samiriyeli hikayesi – hepsi aynı noktaya yakınsar: etik ilişkisellik, gerçek ekolojik politikanın önkoşuludur.

"İyi Samiriyeli hikayesi hatırlatılır: "Komşunu kendin gibi sev" – bir emir olarak değil, farklılık boyunca ortak insanlığı/kırılabilirliği tanıma daveti olarak."

KARANLIKTA ÇALIŞMAK

Toplantıda bir karamsarlık-umut yelpazesi açılır. En karanlık uçta, Altıncı Yok Oluş'un kaçınılmazlığı. Bilimsel-stratejik uçta, 1.5 derecelik hedefin gerektirdiği radikal dönüşüm. Aktivist uçta, sivil itaatsizlik ve yerel örgütlenme yoluyla momentum inşası. Umutlu-eleştirel uçta, küçük ölçekli katılımcı projeler ve ekokritik müze çalışmaları.

Wallerstein'in gözlemi hatırlanır: Kapitalizm ölmektedir – terminal aşamasında – ama yerine ne geleceği henüz belirlenmemiştir. Bu, azami tehlike ama aynı zamanda azami olasılık dönemidir. Kaotik, şiddetli bir geçiş kaçınılmazdır ama alternatifler aktif olarak inşa edilebilir – beklemek yeterli değildir.

Sahte umut – neoliberal "çözümler," teknolojik düzeltmeler, bireysel tüketici seçimleri – ile temelli umut – gerçek alternatifler inşa etmek, farklı ilişkiler pratik etmek, otonomi alanlarını genişletmek – arasındaki ayrım hayati önem taşır. Ekolojik demokrasi, post-kapitalist gelecekler – bunlar tahmin değil, aktif inşadır. Müşterek yönetim, hiyerarşisiz

karar alma, yerel otonomi ile trans-yerel koordinasyon, insan-olmayan ötekilerin dahil edilmesi – bunlar ütopya değil, pratik zorunluluklardır.

Bu birbuçuk toplantısı, profesyonelleşme döneminin ardından organik, dostluk temelli entelektüel pratiği yeniden inşa etme girişiminin kendisidir. Neoliberal sonrası entelektüel yaşamın nasıl görünebileceğini modeller: gerçek ilişkilere dayanan, disiplin sınırlarını aşan, somut mücadeleye kök salan, karamsarlıktan ve temel sorulardan korkmayan.

Birbuçuk, bu toplantı serisiyle tam da bunu yapar – iklim bilimcisi, çevre aktivisti, belgeselci, mimar-küratör, müzeci aynı masada, aynı soruyla: Nasıl farklı yapabiliriz?

Yokluğun da kaydını tutmak gerekir: İşçi sınıfı ve yoksul toplulukların sesi, somut ekonomik alternatiflerin tartışılması, İslami ekolojik düşünce, kırsal direniş hareketlerinden doğrudan temsilciler – bunlar eksiktir ve eksikliğin farkındadır toplantı. Dürüst bir değerlendirme, neyin olmadığını da görmektir.

En önemlisi: Konuşma çözmez, derinleştirir. Katılımcılar, sonraki adımların ne olduğundan emin değildir – ama neyin tehlikede olduğunun daha fazla farkındadır. Bir buçuk derece hedefi, aciliyet yaratır ama panik mantığını yeniden üretmez. Dostluk ve philia vurgusu, hem teslim olmuş sinizme hem de zoraki iyimserliğe alternatif sunar. Bu, entelektüel dürüstlüktür ve politik bir zorunluluktur.